

**ÎNDRUMĂTOR PENTRU
STUDIUL DIACRONIC
AL LIMBII ROMÂNE**

(ediția a II-a)

AIDA TODI

**ÎNDRUMĂTOR PENTRU
STUDIUL DIACRONIC
AL LIMBII ROMÂNE**

(ediția a II-a)

**EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2014**

Colecția FILOLOGIE

Redactor: Gheorghe Iovan

Tehnoredactor: Ameluța Vișan

Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

TODI, AIDA

**Îndrumător pentru studiul diacronic al limbii
române / Aida Todi. - București : Editura Universitară,
2014**

Bibliogr.

Index

ISBN 978-606-28-0113-7

811.135.1

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062801137

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2014

Editura Universitară

Editor: Vasile Muscalu

B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București

Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27

www.editurauniversitara.ro

e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE

comenzi@editurauniversitara.ro

O.P. 15, C.P. 35, București

www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

CUVÂNT INTRODUCATIV	7
ASPECTE TEORETICE	11
Preocupări pentru normarea și cultivarea limbii române literare	11
Noțiunea de limbă literară. Definiție	12
Caracterul normat al limbii române literare	15
Dinamica limbii literare. Constituirea în timp a normei lingvistice. Abatere, tendință, normă	17
Caracterul cultivat al limbii române literare	30
Raportul dintre limba literară și limba artistică	31
Originile limbii române literare. Teorii privind epoca de formare a limbii române literare	35
Baza dialectală a limbii române literare. Raportul dintre limba literară și graiuri	38
Periodizarea limbii române literare	43
Epoca veche. Începuturile scrisului în limba română	45
Condițiile în care au apărut cele mai vechi scrieri românești	47
Dezvoltarea limbii române literare până la jumătatea secolului al XVII-lea (1640)	50
Monumentele de limbă scrisă din secolul al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVIII-ea	50
Structura lingvistică a textelor din secolul al XVI-lea – începutul secolului al XVII-lea (până la 1640).	55

Fonetică	55
Morfologie	58
Sintaxă	74
Lexic	81
Evoluția limbii române literare în perioada 1640–1780.....	97
Observații și opinii ale cărturarilor despre limba română literară	98
Monumente de limbă literară	103
Variantele stilistice ale vechii române literare	107
Structura limbii române literare în perioada 1640–1780 ...	112
Fonetică	112
Morfologie	114
Sintaxă	117
Lexic	136
APLICAȚII (TEXTE PROPUSE SPRE ANALIZĂ)	159
DICȚIONAR DE TERMENI LINGVISTICI	179
DIN TERMINOLOGIA SCRIERILOR VECHI ROMÂNEȘTI (DEX 1996)	195
BIBLIOGRAFIE ȘI ABREVIERI	199

CUVÂNT INTRODUCȚIV

Studentșilor mei de ieri, de azi și de mâine

Aflată la a doua ediție, cartea de față, destinată în primul rând studentșilor de la facultățile de litere, reprezintă cursul ținut timp de mai mulți ani la Universitatea "Ovidius" din Constanța și tratează primele momente din istoria limbii române literare; în același timp, ea aduce unele elemente de originalitate, fie în interpretarea, fie în datarea unor fapte de limbă.

Lucrarea are la bază o bogată bibliografie de specialitate, mai veche și mai nouă, consacrată acestei probleme, pe care am dorit astfel să o facem cunoscută și să o punem la dispoziție studentșilor noștri. Am valorificat și câteva idei din studiile și cercetările personale – unele publicate în ultimii ani, altele, la care încă mai reflectăm – referitoare la diversele compartimente ale vechii române literare: morfologie, sintaxă, lexic. Unele dintre informațiile din curs au fost abordate și în cărțile noastre anterioare referitoare la sintaxa și morfologia și lexicul vechii române literare. Notele de subsol conțin uneori informații suplimentare, adesea necesare pentru înțelegerea evoluției unor fapte de limbă. Față de cea precedentă, prezenta ediție aduce o serie de completări, rezultate atât din cercetările personale, cât și din bibliografia cu care literatura de specialitate s-a îmbogățit în ultima vreme.

Studiul de față analizează limba textelor românești de până la 1780, an luat ca reper, de majoritatea studiilor privitoare la istoria limbii romane literare, pentru începuturile

epocii moderne (problemele referitoare la perioada imediat următoare vor forma obiectul unui volum separat). Cei interesați vor găsi aici atât informații de bază referitoare la stadiul actual al cercetărilor în domeniul evoluției limbii române literare, cât și detalii, controversate și eventuale subiecte de reflecție asupra unor chestiuni care își asteaptă, încă, rezolvarea. Un capitol este consacrat conceptelor de limbă literară și de normă literară, precum și celor mai disputate probleme legate de acestea: originile limbii române literare și baza dialectală a limbii române literare. Astfel, cursul de față reprezintă o sinteză a tuturor cunoștințelor de limbă însușite de studenții filologi în anii precedenți (lingvistică generală, dialectologie, istoria limbii române, limbă română contemporană).

De când datează scrierea în limba română? Care sunt factorii care au contribuit la apariția scrisului în limba română? De când putem vorbi despre o limbă română literară și cum o putem defini? Cum evoluează, în timp, limba literară? Iată numai câteva întrebări care i-au frământat pe lingviștii și oamenii de cultură de-a lungul timpului și pe care dorim să le abordăm în cursul de față, fără pretenția că vom găsi răspunsul cel mai potrivit.

Structura cărții este aceea a celor mai multe studii pe această temă; primele capitole definesc conceptul de limbă română literară, prezentând punctele de vedere referitoare la epoca de formare a limbii române literare și la graiurile care au stau la baza formării limbii române literare. Periodizarea limbii române literare este aceea propusă de majoritatea studiilor de specialitate: cele două mari epoci ale limbii române vechi (a. de la primele texte românești atestate și până la 1640; b. intervalul 1640-1780) formează obiectul studiului de față; nu am abordat nici în această ediție perioada modernă, care începe cu 1780; pe de o parte, timpul din ce în ce mai restrâns alocat orelor de istoria limbii române în ultimii

ani fac imposibilă parcurgerea și însușirea unui material mai amplu; pe de altă parte, cel puțin parțial, perioada respectivă se studiază la cursul de stilistică. Unele dintre capitole propun o serie de teste și aplicații la noile cunoștințe dobândite.

Faptul că ne-am oprit cu analiza la un moment încă vechi din evoluția limbii române ne-a împiedicat să tratăm problema dinamicii rapide, în ultimele decenii (și chiar de la un an la altul) a limbii. Dacă în urmă cu niște zeci de ani norma se fixa relativ încet, după o îndelungată perioadă de tatonări, de variații, de căutare a celei mai bune modalități de adaptare la specificul limbii, în ultimii ani dezvoltarea tehnologiei, precum și mișcările ample de populație au avut un cuvânt important de spus în evoluția și utilizarea limbii. Acest aspect l-am amintit doar în treacăt la capitolul în care am abordat evoluția în timp a normei; apreciem însă că o nouă istorie a limbii române literare, una de actualitate, ar trebui să consemneze și să analizeze pe larg atât faptele de limbă propriu-zise, cât și cauzele economice, sociale, psihologice care sunt de natură să genereze astfel de schimbări.

Teoria propriu-zisă este urmată de o selecție de texte românești vechi – redactate sau traduse în diferite zone ale țării – propuse pentru analiză, din perioada primelor scrieri românești și până la începutul epocii moderne (1780). La acestea am păstrat (orto)grafia din ediția indicată, conform normei în vigoare la data apariției sale.

La sfârșitul cărții am atașat un dicționar de termeni lingvistici frecvent utilizați în disciplinele diacronice, precum și o listă de cuvinte referitoare la scrierile din vechea română literară.

Am indicat sensurile cuvintelor între ghilimele. Abrevierile din lucrare sunt, în general, cele consacrate, prin uz, în studiile de specialitate.

Sperăm că această carte va fi de un real folos tuturor studenților noștri.

Mulțumim tuturor celor care, prin sfaturile directe sau, în mod indirect, prin scrierile lor (ii avem în vedere pe toți cei cuprinși în bibliografie) au pus o piatră la temelia prezentei lucrări.

Autoarea

ASPECTE TEORETICE

PREOCUPĂRI PENTRU NORMAREA ȘI CULTIVAREA LIMBII ROMÂNE LITERARE

În cultura română aceste preocupări au început în Transilvania la reprezentanții Școlii Ardelene. Ulterior, unii scriitori ca Ion Heliade Rădulescu, Costache Negruzzi, Al. Russo, Al. Odobescu sau M. Eminescu au insistat pe problema unificării și îmbogățirii limbii române, păstrând specificul ei național și cultural.

Primele cercetări propriu-zise de limbă literară îi aparțin lui Petre V. Haneș¹, care consemnează fapte arhaice, regionalisme din literatura primei jumătăți a secolului al XIX-lea, fapte ce demonstau oscilațiile normei în scrisul literar din acea vreme, precum și tendințele de îmbogățire și exprimare îngrijită. Probleme ale limbii literare vechi și premoderne apar și în cursul lui Garabet Ibrăileanu intitulat *Istoria literaturii moderne (Epoca lui Conachi)*, Universitatea București, 1909-1910. Ov. Densusianu și-a concretizat preocupările în acest domeniu în lucrarea *Evoluția estetică a limbii române*². Preocupările mai recente ale cercetătorilor în domeniu s-au materializat în studii privind definirea și evoluția conceptului (Cazacu, 1960, 1985; Coteanu, 1961; Bociort, 1972; Gheție, 1975), precum și istorii ale limbii române literare (Coteanu, 1981; Cvasnii-Cătănescu, 1996; Gheție, 1978, 1982, 1994; 1997; Ivănescu, 1989; Munteanu & Țăra, 1983; Rosetti, Cazacu, Onu, 1971); unii au urmărit, în cercetările lor,

---

¹ Haneș, 1904.

² Densusianu, 1977.

problemele privind începuturile scrisului românesc (Gheție & Mareș, 1985, 2001; Panaitescu, 1965).

NOȚIUNEA DE LIMBĂ LITERARĂ. DEFINIȚIE

Noțiunea de „limbă literară” se identifică uneori cu limba literaturii artistice, deci cu creația scriitorilor (Călinescu, de pildă, îl considera pe Eminescu creatorul limbii române literare). Totuși, o distincție între cele două este necesară.

Pentru a denumi limba română de cultură avem o terminologie ezitantă: Hasdeu vorbea despre o „limbă tipică”, Philippide despre o „limbă comună”, dar cei mai numeroși cercetători folosesc termenul „limbă literară”³. De-a lungul timpului, limbii române literare i s-au dat mai multe definiții:

Iorgu Iordan (1954) a definit limba literară drept „haina tuturor producțiilor culturale omenești indiferent de domeniile cărora aparțin, literatură, știință, ideologie, politică, administrație etc.”. Limba literară constituie „unul din aspectele limbii întregului popor, și anume, cel mai desăvârșit”. În raport cu limba națională, varianta ei literară este mai unitară, faptul acesta datorându-se caracterului ei normativ și conștiinței vorbitorilor despre necesitatea de a-i respecta cu cea mai mare strictețe normele.

Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu (1971) defineau limba literară astfel: „limba literară reprezintă o sintetizare a posibilităților de exprimare a limbii întregului popor destinată în special exprimării în scris, mijloc de comunicare a celor mai de

---

³ Trebuie să menționăm totuși că și lingviștii din perioadele mai vechi s-au preocupat de normarea și cultivarea limbii române, chiar dacă nu au teoretizat aceste probleme (reprezentanții Școlii ardelene, Ion Heliade Rădulescu, C. Negruzzi, al. Russo etc.). Prima cercetare teoretică îi aparține lui Petre V. Haneș, 1904.

seamă manifestări culturale, caracterizată prin existența unui sistem de norme care îi conferă o anumită stabilitate și unitate”.

Ștefan Munteanu și Vasile Țâra (1983) insistă pe caracterul normat și îngrijit al limbii literare: „limba literară este acea variantă a limbii naționale caracterizată printr-un sistem de norme fixate în scris, care îi asigură o anumită stabilitate, precum și prin caracterul ei prelucrat, îngrijit”.

Ion Gheție (1978) nu amintește despre folosirea ei cu precădere în scris, de asemenea, el nu ia în discuție atributul de „unitar” conferit limbii literare, acesta fiind implicat în însăși noțiunea de normă (care presupune unitate): „limba literară este aspectul / varianta cel / cea mai îngrijit/ă al/a limbii naționale, care servește ca instrument de exprimare a celor mai diverse manifestări ale culturii și se caracterizează prin respectarea unor norme impuse cu necesitate membrilor comunității căreia i se adresează”.

O definiție general acceptată este aceea că limba literară reprezintă aspectul normat și cultivat al unei limbi naționale, adică acea variantă a limbii naționale caracterizată printr-un sistem de norme fixate în scris care îi asigură o anumită stabilitate și unitate precum și prin caracterul (aspectul) ei îngrijit (cultivat)⁴.

Cercetătorii au subliniat faptul că sfera noțiunii de limbă literară este foarte largă, cuprinzând producțiile și manifestările culturale în general, fiind limba scrierilor științifice, filosofice, beletristice, a presei, a vieții politice, precum și limba folosirii în diferite instituții, administrație, teatru, școală. Această ramificare a limbii literare în funcție de întrebuintarea ei într-o anumită sferă de activitate socială dă naștere unor anumite stiluri (științific, literar/artistic/beletristic, administrativ,

---

⁴ Pentru discuția amplă a termenului de *limbă literară*, vezi Iordan, 1954, Gheție, 1982.

publicistic)⁵ (...). Fiind legată de tradiție, limba literară „este mai conservatoare decât limba populară, mai convențională, dar și mai receptivă la inovațiile impuse de dezvoltarea economiei, a științelor și a tehnicii”, ea este „un produs al vieții culturale a unui popor, ale cărui manifestări spirituale le exprimă în formele scrisului și le transmite de la o generație la alta”⁶.

Definiți noțiunea de limbă literară.

---

⁵ Munteanu & Țâra, 1983, p. 16.

⁶ Ibidem.

CARACTERUL NORMAT AL LIMBII ROMÂNE LITERARE

DSL definește astfel **norma literară**: „expresia convențională, la nivelul limbii literare, a unui anumit uzaj lingvistic dominant, impusă – cu o forță coercitivă mai mare sau mai mică – oamenilor de cultură aparținând unei comunități, atunci când redactează un text.” (I.Gheție). Cercetătorii au arătat că, în funcție de momentul istoric la care ne referim, *convenția* care consacră un anumit uzaj lingvistic *se realizează* fie *prin consens tacit*, fiind mediată de tradiție, fie prin reglementări exprese, provenind de la diverse societăți savante, de regulă Academii, așa cum se întâmplă astăzi (Academia Română). Uzajul lingvistic ridicat la rangul de normă poate să existe sau nu în momentul consacrării lui. Tradiția poate impune rostiri sau forme dispărute din uz, dar acceptate în limba literară. În timp se realizează caracterul obligatoriu al normei, care cunoaște variații și în raport cu nivelul cultural⁷.

Normele unei limbi literare se constituie având la bază trăsăturile lingvistice ale unui dialect sau grai, dar nu se poate pune semnul egalității între limba literară și acesta. Chiar dacă limba literară continuă trăsăturile unui dialect/ grai etc., ea se situează deasupra variantelor teritoriale, fiind o **normă supradialectală unică**. La formarea acestei variante supradialectale concură toate graiurile, în proporții diferite. La baza limbii române literare, de pildă, stă graiul muntean, care și-a impus o mare parte din caracteristicile fonetice, lexicale și gramaticale, dar limba română literară nu coincide cu subdialectul muntean, fapt care poate fi demonstrat de o serie

---

⁷ Gheție, 1978.

de elemente preluate din alte graiuri: fonetismul *strein/striin*, din zona Bucureştiului, a pierdut teren în faţa lui *străin*, specific graiurilor nordice (maramureşene în special); în flexiunea verbului formele iotacizate munteneşti, de persoana întâi, singular (*eu spui*), au fost respinse de normele limbii române literare în favoarea celor neiotacizate (*eu spun*, ca în Moldova); termenii *mire* şi *plămâni*, nemunteneşti (de tip nordic), s-au impus în limba română, şi nu sinonimele lor munteneşti *ginere/ginerică*, *bojoci*.⁸ Pe de altă parte, limba literară nu acceptă pur şi simplu elemente variate din graiuri, încadrându-le apoi în normă. Există şi un proces invers, de influenţă a limbii literare asupra graiurilor (mai ales în ultimele decenii), care se modifică sub presiunea exprimării culte⁹.

Cercetătorii limbii literare au arătat că normele, fixate iniţial de filologi în gramatici, iar în ultimele secole în Academii, „sunt rezultatul unui întreg proces de dezvoltare socială şi culturală”, în care literatura are o contribuţie de seamă, prin impunerea unor forme folosite în operele scriitorilor de prestigiu¹⁰. *Characterul normat se manifestă* în toate compartimentele limbii: în *fonetică* (scrierea şi pronunţarea cuvintelor), în *gramatică* (respectarea regulilor flexiunii şi ale construcţiilor), în *lexic* (utilizarea cuvintelor înţelese pe întreg teritoriul lingvistic al naţiunii respective)¹¹.

---

⁸ Am preluat exemplele de mai sus (date de Petrovici, 1960) din Munteanu & Țâra, 1983, p. 19.

⁹ Dumistrăcel, 1978.

¹⁰ Munteanu & Țâra, 1983, p. 18.

¹¹ Pentru constituirea şi evoluţia normei literare româneşti, vezi Graur, 1968. Pentru detalii privind complexitatea relaţiei dintre abatere, tendinţă şi normă, vezi Guţu Romalo, 2000.

DINAMICA LIMBII LITERARE. CONSTITUIREA, ÎN TIMP, A NORMEI LINGVISTICE. ABATERE, TENDINȚĂ, NORMĂ

Limba literară e dinamică, ea nu respinge inovațiile pe care le consacră uzul. De-a lungul timpului, norma lingvistică a evoluat. Multe dintre formele gramaticale, pronunțările sau construcțiile utilizate de vorbitori au fost inițial **abateri**, **greșeli**, care cu timpul s-au extins, devenind **tendințe** și, în cele din urmă, generalizate prin uzul vorbitorilor, au fost acceptate de normă. Abaterile de la normă nu sunt întâmplătoare. Ele se datorează, cel mai adesea, unei tendințe firești și subconștiente a vorbitorilor spre **analogie** (uniformizare, punere de acord cu structurile mai frecvente, care prezintă o regularitate mai accentuată a paradigmei).

Multă vreme nu a existat o normă scrisă, așa cum este astăzi. În perioada mai veche a limbii, norma era consacrată și respectată prin tradiție. Deși primele gramatici românești au apărut prin secolul al XVIII-lea, abia în secolul al XIX-lea se poate vorbi despre consolidarea normei literare românești. Indicațiile lingvistice au început să apară în gramatici și dicționare, iar înființarea Academiei Române conferă legitimitate lucrărilor normative editate sub egida sa. Nu întotdeauna norma se fixează „de sus în jos”, adică prin recomandări provenind de la foruri științifice (academii), care fac propuneri și le dezbat cu argumente istorice și științifice. Adesea regula vine „de jos în sus”, altfel spus, uzajul lingvistic al vorbitorilor este cel care consacră o normă: o formă utilizată intens de vorbitori, chiar incorectă, are toate șansele de a fi acceptată în cele din urmă ca normă, în pofida unei perioade (uneori intense) de condamnare a ei de către lingviști. De-a lungul timpului, multe forme inițial greșite au ajuns norme¹².

---

¹² Am preluat exemplele de mai jos, precum și toată discuția referitoare la dinamica normei, din Todi, 2007a.

lată câteva exemple: verbul *a rămâne* (moștenit din latină) era, din punct de vedere etimologic, de conjugarea a II-a (*a rămâne*) și el a fost folosit astfel până la sfârșitul secolului al XIX-lea; astăzi, toate gramaticile îl acceptă ca verb de conjugarea a III-a (*a rămâne*); în aceeași situație sunt și verbe ca *a umple* (inițial *a umplea*), *a ține* (inițial *a ținea*). Tendința verbelor de conjugarea a II-a de a trece la conjugarea a III-a începe încă din latina populară (care stă la baza limbii române) și ea continuă și astăzi – se cunoaște tendința verbelor *a apărea*, *a părea*, *a plăcea*, *a ședea*, *a tăcea* a *zăcea* etc. de a fi utilizate la conjugarea a III-a: *a apărea* (*mi-ar apare în cale*), *a pare* (*mi-ar pare bine*)¹³. Uneori, cei care cunosc acest fenomen fac greșeala opusă, trecând verbe de conjugarea a III-a (ex. *a bate*) la conjugarea a II-a (imper. *nu mă bătea!* sau indicativ prezent *noi bățem*). Acest tip de greșeală se numește **hipercorectitudine**¹⁴ (**hiperurbanism**). Și unele fenomene de hipercorectitudine se pot generaliza, la rândul lor, fiind acceptate, în cele din urmă, ca norme.

Fluctuații importante din punctul de vedere al conjugărilor și al formelor flexionare a prezentat, de-a lungul timpului, verbul *a adăuga*.¹⁵ Verbul în discuție prezintă o foarte mare varietate, atât din punct de vedere fonetic, cât și morfologic, prin deplasarea de la o conjugare la alta și înmulțirea formelor flexionare, în special la perfectul simplu și participiu. În cele mai multe dicționare românești, printre care și DA, cuvântul *a adăuga* și familia lui lexicală beneficiază de un spațiu restrâns, dacă avem în vedere apartenența lui la

---

¹³ Nu ar fi exclus ca, într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat, unele dintre aceste forme, astăzi condamnate, să fie acceptate.

¹⁴ Pt. conceptul de hipercorectitudine, v. Hristea, 1968. O monografie amplă și detaliată a hipercorectitudinii la Gafton, 2000.

¹⁵ Discutat în detaliu în Todi, 2004. Analiza s-a făcut în primul rând pornind de la datele oferite de B. P. Hasdeu în EMR, dar și pe baza unor constatări personale ale autoarei.

fondul de bază al vocabularului și frecvența relativ mare; mai multă atenție îi acordă Bogdan Petriceicu Hasdeu (EMR), care înregistrează contexte, sensuri și comentarii interesante pe care dicționarele ulterioare le eludează; o abordare aprofundată a aspectelor fonetice și morfologice ale acestui verb apare și în lucrarea lui Alf Lombard despre verbul românesc¹⁶. În primele texte, forma *adauge* este exclusivă, pentru ca mai târziu, la Dosoftei, să apară frecvent *adaoge*. Trecerea de la o conjugare la alta este un fenomen obișnuit atât în latina vulgară (Densusianu, 1961, vol. I, p. 103-105; Sala, 1998, p. 124; Brâncuș, 2002, p. 28), cât și în româna veche (Densusianu, vol. II, p. 126-128). Perfectul simplu *adauș*, *adaos*, întâlnit până spre sfârșitul secolului al XVII-lea, mai poate fi auzit astăzi în Banat, se precizează în DA. O urmărire a distribuției în timp și spațiu a formelor de diferite conjugări arată că forme de conjugarea a IV-a se întâlnesc mult mai târziu; DA le consemnează în graiul moldovean, în opera lui E. Kogălniceanu (prezentul *adăogesc*). Muntenia pare să prezinte preferință pentru formele de conjugarea I (*a adăoga*), însă aceasta nu este exclusivă). În perioada de după 1880, eliminarea din limbă a formelor vechi, etimologice, de conjugarea a III-a, nu s-a produs simultan în întreaga paradigmă: cercetarea întreprinsă de Gabriela Pană-Dindelegan asupra dinamicii sistemului verbal după 1880 arată că înlocuirea cu formele noi pare să se fi produs mai repede la prezent, formele de conjugarea I înregistrându-se în paradigma prezentului încă de la sfârșitul secolului (al XIX-lea – n.n.); cele mai rezistente au fost formele de conjugarea a III-a de perfect simplu și participiu, iar “urmele participiului de conjugarea a III-a apar astăzi numai în forma substantivală *adaos*, *-uri*, care funcționează ca termen de-sine-stătător, pierzându-se legătura cu baza” (Pană-Dindelegan, 1987, p.

---

¹⁶ Lombard, 1954-1955.

67). Evoluția fonetică și morfologică, cu schimbarea conjugării, este discutată și de Lombard (1955), care arată trecerea de la *adaugere*, *adaugeo* (în lat. cl. *-gēre*, *-geo*), devenite inițial *adauge*, *adaug* (imperf. *adăugea*), singurul utilizat. Verbul *adăuga* apare în toate dicționarele românești; cele explicative prezintă forme mai numeroase, dintre care unele regionale, populare sau chiar arhaice. Lucrările normative indică doar formele acceptate de norma literară a limbii române actuale. Cel mai recent dicționar etimologic (DELR) face trimiteri și la alte lucrări lexicografice în care acest termen și derivatele sale sunt înregistrate (Pușcariu, Candrea-Densusianu, REW, DA).¹⁷ La Eminescu se întâlnesc formele *adăogi*, *adaogi*, *adăogă*, *adaose*, *am adaos*, *te-ai adaos*, *adaoge*, *adăugi* (DLPE). Imperativul *adaoge* este înregistrat de Alf Lombard (Lombard, 1954-1955, p. 651). În textele vechi românești noi am întâlnit, pentru imperativ, și forma *adaoceți*: „*Adaoceți* la mine zestrea și ceareți darure și bucuros voiu da” (PO, p. 116), interpretabilă, probabil, ca o inconsecvență grafică.

Constituirea normei are loc, cel mai adesea, printr-o **convenție** de regulă justificată științific (dar nu întotdeauna). În acest sens oferim o serie de exemple excerptate din cele două ediții succesive ale DOOM, analizate de noi.¹⁸

La **despărțirea în silabe**, vechile lucrări normative recomandau ca, în cazul derivatelor și al compuselor, să se țină cont de principiul morfologic; elementul de noutate pe care îl aduce DOOM 2 față de lucrările normative anterioare îl constituie acceptarea generală a principiilor fonetice, inclusiv la derivate și compuse. Autoarele DOOM 2 precizează, în *Introducere*, că „sunt posibile două modalități de despărțire a cuvintelor la capăt de rând: pe baza pronunțării și pe baza structurii morfologice a cuvintelor” – pe care le numesc

---

¹⁷ Todi, 2004.

¹⁸ Todi, 2007b.

despărțire după pronunțare și, respectiv, după structură (*Introducere*, p. LXXIX). În *Introducere* se mai afirmă că „este acceptată și despărțirea după structură, însă cu mai multe restricții față de recomandările din DOOM”. Astfel, cuvinte precum: *inechitate*, *inuman*, *sublinia* etc. se despart, conform DOOM 2: *i-ne-chi-ta-te* și *in-e-chi-ta-te*; *i-nu-man* și *in-u-man*; *su-bli-ni-a* și *sub-li-ni-a* etc. Precizăm doar că, în toate situațiile menționate, prima variantă propusă este despărțirea în silabe pe baza pronunțării.

În cazul câtorva cuvinte se recomandă alte despărțiri în silabe:

a. se preferă hiatul în locul diftongului: *albie* (-*bi-e*) (DOOM 2) – (-*bie*) (DOOM 1); *ecuadorian* (-*cu-a*-) (DOOM 2) – (-*cua*-) (DOOM 1); *neutral* (*ne-u*-) (DOOM 2) – (*neu*-) (DOOM 1); [la fel pentru: *neutralitate*, *a neutraliza*, *neutralizant*, *neutralizare*, *neutrino*, *neutron*, *neutronic*]; *neutru* (*ne-u*-) (DOOM 2) – (*neu*-) (DOOM 1); *recamier* (-*mi-er*) (DOOM 2) – (-*mier*, pron. fr. -*mie*) (DOOM 1); *unguent* (-*gu-ent*) (DOOM 2) – (-*guent*) (DOOM 1);

b. diftongul înlocuiește hiatul: *adagietto* (it.), (-*giet*-) (DOOM 2) – (-*gi-e*-) (DOOM 1); *adagio* (it.) (-*gio*) (DOOM 2) – (-*gi-o*) (DOOM 1); (*a*) *agiotă* (*a-gio*-) (DOOM 2) – (*gi-o*-) (DOOM 1); *agiotaj* (*a-gio*-) (DOOM 2) – (*gi-o*-) (DOOM 1); *daimio* (*dai-mi-o*) (DOOM 2) – (*da-i-mi-o*) (DOOM 1); *iatralipt* (înv.) (*ia-tra*-) (DOOM 2) – (*i-a-tra*-) (DOOM 1); *iatrochimie* (*ia-tro*-) (DOOM 2) – (*i-a-tro*-) (DOOM 1); *iatromanție* (*ia-tro*-) (DOOM 2) – (*i-a-tro*-) (DOOM 1); *muzoar* (-*zoar*) (DOOM 2) – (-*zo-ar*) (DOOM 1), *toaletă* (*toa*-) (DOOM 2) – (*to-a*-) (DOOM 1);

c. am înregistrat și situația în care DOOM 1 admitea două variante de despărțire în silabe (cu diftong sau hiat), iar DOOM 2 a optat pentru una dintre acestea: *șeic* (*șe-ic*) (DOOM 2) – (*șe-ic* și *șeic*) (DOOM 1); *vraiște* (*vraiș-*) (DOOM 2) – (*vra-iș* și *vraiș-*) (DOOM 1).

Principiul fonetic al **corespondenței sunet – literă** este eludat din ce în ce mai mult de reglementările DOOM 2, prin acceptarea unei întregi serii de neologisme (neînregistrate de lucrările normative anterioare – asteriscul atrage atenția în acest sens) pentru care se recomandă scrierea și pronunțarea ca în limba de origine: **aftershave* (angl.) [pron. *aftărșeiv*]; **brunch* (angl.) [pron. *branč*]; **chemin de fer* (fr.) [pron. *șmē dō fer*] etc. Cele mai multe neologisme de acest tip sunt de origine engleză, urmate la o distanță apreciabilă de cuvinte din franceză, italiană, spaniolă. Desigur, indicațiile de pronunțare a cuvintelor în discuție nu pot fi decât aproximative pentru vorbitorul de limbă română, întrucât unele sunete sunt improprii limbii noastre. Considerăm însă că în asemenea situații era inevitabilă acceptarea formei din limba de proveniență; în această opțiune intervine, desigur, un fapt de cultură și civilizație contemporană de care româna, în pofida caracterului fonetic al ortografiei sale, va trebui să țină seama în viitor: din ce în ce mai mulți români învață limbi străine, iar pentru cunoscătorii limbii engleze, franceze etc. o transcriere românească „după ureche” a acestor cuvinte ar fi de neconceput.

Compartimentul afectat de cele mai multe schimbări pare să fie ortografia. Numeroasele neologisme nou înregistrate, precum și unele cuprinse în ediția anterioară, pun și probleme legate de **ortografierea formelor flexionare** – ne referim la scrierea formelor articulate și a celor de plural, mai ales în cazul substantivelor neutre. Ca regulă generală, se poate preciza că anglicismele terminate în vocală se scriu cu cratimă înaintea articolului hotărât sau a desinenței de plural (*party-ul, party-uri; whisky-ul, whisky-uri; story-ul, story-uri; talk-shaw-ul, talk-shaw-uri* etc.). La cele terminate în consoane, articolul, respectiv desinența de plural se atașează direct la radical (*trainingul, trenduri, tweeduri, walkmenuri, weekenduri, spleenul, sticksuri* etc.). Totuși, regula nu e

absolută, înregistrând și excepții: *speech-ul, speech-uri; striptease-ul, striptease-uri; scotch-ul, scotch-uri* etc.

În cazul unor cuvinte, ediția nouă a DOOM propune **accentuări diferite față de ediția precedentă**, în următoarele situații¹⁹:

a. la compusele cu *alt* (fie ele adverbe sau pronume), unde accentul se deplasează de pe *alt(ă)* (DOOM 1) pe al doilea element al cuvântului compus (DOOM 2):

!altădată (DOOM 2) – *altădată* (DOOM 1);

!altcareva (DOOM 2) – *altcareva* (DOOM 1);

!altcândva (DOOM 2) – *altcândva* (DOOM 1);

!altceva (DOOM 2) – *altceva* (DOOM 1);

!altcineva (DOOM 2) – *altcineva* (DOOM 1);

!altcum (DOOM 2) – *altcum* (DOOM 1);

!altcumva (DOOM 2) – *altcumva* (DOOM 1);

!alteori (DOOM 2) – *alteori* (DOOM 1);

!altîncotro (DOOM 2) – *altîncotro* (DOOM 1);

!altundeva (DOOM 2) – *altundeva* (DOOM 1);

b. la compusele cu *după*, unde se produce deplasarea accentului de pe al doilea element component (DOOM 1) pe *după* (DOOM 2):

!după cât (DOOM 2) – *după cât* (DOOM 1);

!după ce (DOOM 2) – *după ce* (DOOM 1);

!după ce că (DOOM 2) – *după ce că* (DOOM 1);

!după cum (DOOM 2) – *după cum* (DOOM 1);

c. la alte categorii de cuvinte (majoritatea neologisme, dar și cuvinte învechite, populare, regionale, livrești etc.):

!achiu (înv.) (plantă) (DOOM 2) – *achiu* (DOOM 1);

!avarie (DOOM 2) – *avarie* (DOOM 1);

!beri-beri (DOOM 2) – *beri-beri* (DOOM 1);

!bițum (DOOM 2) – *bițum* (DOOM 1);

---

¹⁹ Exemplele pe care le dăm, excerptate din DOOM 1 și DOOM 2, au fost prezentate și în articolul la care facem referire.